

Nitekim İbnü'n-Nedîm de tefsir kitaplarını sayarken Esam adlı iki âlim tarafından yazılan ayrı ayrı tefsirler bulunduğunu belirtir (*el-Fihrist*, s. 36-37). Eserde yer alan, "Bu açıklama ile musannifin açıklaması arasında ne fark vardır dersin şöyle derim" (vr. 60^a) tarzındaki bazı ifadelerden eserin bir şerh olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Tefsiri şerh edenin adı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamakla birlikte Beyzâvî ve İbn Kemal gibi müfessirlerden bahsetmesi, İmam Şâfiî ve Kâdî Beyzâvî'yi tenkit edip Hanefî görüşleri savunması (vr. 1^a, 6^b, 12^a), şârihin son devirlerde yaşadığı Hanefî bir âlim olduğu izlenimini verir. Esamm'a nisbet edilen diğer eserlerden bazıları şunlardır: *Kitâbü't-Tevhîd*, *el-Beyân 'an esmâ'illâh*, *el-Hüccce ve'r-rusûl*, *er-Red 'ale'l-Mücbire*, *er-Red 'ale'l-yehûd*, *er-Red 'ale'l-mecûs*, *er-Red 'ale'd-Dehriyye*, *el-İmâme*, *Ma'rifetü vücûhi'l-kelâm*, *Kitâb 'alâ ehli'l-fetvâ* (İbnü'n-Nedîm, s. 214).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, *Halku ef'âli'l-'ibâd* ('Aķâ'idü's-selef içinde), s. 129; Nevbahtî, *Fıraku's-Şif'a*, s. 14; Es'arî, *Maķâlât* (Ritter), s. 223, 242, 269-270, 278, 328, 331, 343, 451, 453, 456, 467, 564, 588; Mâtürîdî, *Te'vîlât*, I, 59, 95, 103; Mes'ûdî, *et-Tenbîh*, s. 324; Malatî, *et-Tenbîh ve'r-red*, s. 39; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teced-düd), s. 36-37, 214; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muġnî*, XX/2, s. 61; Bağdâdî, *Uşûlü'd-dîn*, s. 7, 222, 271-272, 287, 291, 292, 295; a.mlf., *el-Fark* (Abdülhamîd), s. 115, 116, 164; İbn Hazm, *el-Faşl* (Umeyre), III, 34; IV, 80, 122, 233; V, 19, 201-202; Ebü Ya'lâ, *el-Mu'temed* (nşr. Vedî Zeydân Haddâd), Beyrut 1974, s. 37, 222; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VI, 21; Ebü'l-Yüsr el-Pezdevî, *Uşûlü'd-dîn* (nşr. Hans Peter Linss), Kahire 1381/1963, II, 186; Neseî, *Tebsiratü'l-edille*, Kayserî Raşid Efendi Ktp., nr. 496, vr. 80^b, 168^a, 252^b; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, I, 516-518, 527, 564; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 31, 72, 76; a.mlf., *Nihâyetü'l-ikdâm*, s. 481; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ġayb*, II, 12; V, 80; VI, 178; VII, 44, 170-171; VIII, 213; XV, 111; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, IX, 400; İbnü'l-Murtazâ, *el-Münye ve'l-emel* (nşr. T. W. Arnold), Haydarâbâd 1316, s. 32-33; a.mlf., *ġabakâtü'l-Mu'tezile*, s. 56-57, 72; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, III, 427; Dâvudî, *ġabakâtü'l-müfessirîn*, I, 269; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'ade*, II, 582; Keşfü'z-zunûn, I, 447; Hediyyetü'l-'arîfîn, I, 512; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 984; Sezgin, *GAS*, I, 614-615; Hüseyin ez-Zehbî, *et-Tefstir ve'l-müfessirîn*, Kahire 1381/1961-62, I, 388; Ahmed Emîn, *Đuħa'l-İslâm*, Beyrut 1351-55/1933-36, III, 183, 184; A. Sâmî en-Nesşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, Kahire 1966, I, 456, 530; A. S. Tritton, *İslâm Kelamı* (trc. Mehmet Daġ), Ankara 1983, s. 126-127; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. E. Ruhi Fiġlali), Ankara 1981, s. 180, 273, 277, 279, 285; Josef Van Ess, *"al-Aşamm"*, *El² Suppl.*, (İng.), s. 88-90.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

ESAM, Ebü'l-Abbas

(أبو العباس الأصم)

Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Ya'küb b. Yûsuf el-Esam en-Nisâbüri (ö. 346/957)

Horasanlı muhaddis.

247'de (861) Nîşâbur'da doğdu. Benî Ümeyye ile olan münasebetinden dolayı Ümevî nisbesiyle de anılır. Babası muhaddis ve verrâk* Ebü'l-Fazl Ya'küb b. Yûsuf, İshak b. Râhûye ve Ali b. Hucr gibi âlimlerden ders almış, İbn Mahled el-Attâr, İbn Ebü Hâtîm gibi tanınmış simalara hocalık yapmış bir âlimdir. 265 (878) yılında oġlu Muhammed'i yanına alarak İsfahan, Mekke, Askalân, Bağdat, Mısır, Dimaşk, Beyrut, Kûfe gibi ilim merkezlerini dolaştı ve meşhur âlimlerin kitaplarını bizzat kendilerinden dinlemesini sağladı. Esam, bu seyahatlere başlamadan önce memleketinin iki muhaddisi Ahmed b. Yûsuf ile Ahmed b. Ezher'den hadis okumasına ve onların Nîşâbur'daki en son talebesi olmasına rağmen kendilerinden yazdığı hadisleri kaybetti. Bağdat'ta hocaları arasında bir benzerini görmediğini söylediği Abbas b. Muhammed ed-Dürî ile Muhammed b. İshak es-Sâġânî, Mısır'da fakih ve muhaddis Rebî b. Süleyman el-Murâdî, Dimaşk'ta Ebü Zür'a ed-Dimaşkî, Beyrut'ta Beyrütî diye tanınan mukrî ve muhaddis Abbas b. Velîd ve Kûfe'de Utâridî diye bilinen Ahmed b. Abdülcebbar gibi ünlü hocalardan hadis rivayet etti. On sekiz yaşında başladığı hadis tahsili on iki yıl sürdü. Otuz yaşından itibaren işitme duyusu zayıflamaya başladı ve zamanla büsbütün işitmez oldu; bu sebeple "Esam" (saġır) lakabıyla tanındı.

Uzun bir ömür süren Esam ileri gelen muhaddislerden âli rivayetlere sahip oldu ve bu sebeple talebeleri çoġaldı. Bunlardan Hâkim en-Nisâbüri, İslâm dünyasının dört bir yanından gelen muhaddisleri onun kapısında beklerken gördüğünü, baba, oġlu ve torun olmak üzere üç neslin ona talebelik ettiğini söylemektedir. Binlerce talebesi arasında muhaddis ve müellif Ebü Ali el-Kabbânî ile (ö. 289/902) Ebü Ali en-Nisâbüri, Ebü Bekir Ahmed el-İsmâîlî, Ebü Abdullah İbn Mende, meşhur süfi Ebü Abdurrahman es-Sülemî, İbn Adî, Şâfiî fakih Ebü't-Tayyib Sehl b. Muhammed es-Su'lûkî gibi eser vermiş âlimler de vardır. Ebü Nuaym el-İsfahânî de ondan icâzet yoluyla rivayette bulunmuştur.

Esam herkesle iyi geçinen, güzel huylu bir insandı. Mecbur kaldıkça kitap istinsah ederek geçimini sağladı. Mahalesindeki mescidde yetmiş yıl müezzînlilik yapmıştır. Bütün dikkatini hadis rivayetine sarfettiği için bir gün ezan okumaya başlarken "Allahü ekber" diyecek yerde, "Ahberenâ Rebî b. Süleyman, ahberenâ eş-Şâfiî" diye bağırdığı rivayet edilir. Ölümünden bir müddet önce gözlerini de kaybetti. 346 yılı Rebîülâhîr ayında (Temmuz 957) Nîşâbur'da vefat etti.

Hadislerini ihtiva eden bazı cüzler Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de bulunmaktadır (Mecmua, nr. 31, 64/8, 89/15, 28).

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'ânî, *el-Ensâb*, I (nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî), Haydarâbâd 1961-66 — Beyrut 1400/1980, s. 294-297; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, Haydarâbâd 1375-77/1955-58, III, 860-864; a.mlf., *A'lamü'n-nübelâ*, XV, 452-460; XII, 497, 523, 588, 593; Safedî, *el-Vaġf*, V, 223; a.mlf., *Nektü'l-himyân ft nuketü'l-'umyân* (nşr. Ahmed Zeki), Kahire 1329/1911, s. 279; İbn Taġriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, Kahire 1956 — Kahire 1383/1963, III, 317; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zehab*, Kahire 1350-51 — Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî), II, 373-374; Sezgin, *GAS*, I, 186; R. Blachère, "al-Aşamm", *El²* (Fr.), I, 707.

M. YAŞAR KANDEMİR

ESÂME

(إسماء)

Kapıkulu askerlerinin isim ve maaşlarının kayıtlı olduğu defterleri, bu defterlerdeki isimleri ve daha çok burada adı geçenlerin ellerindeki belgeyi ifade eden tabir.

Arapça *esmâ* (ismin çoġulu) kelimesinin çoġulu *esâmîden* bozulmadır. Osmanlılar'da devletten maaş alan kapıkulu askerlerinin adları, diğer malî kayıtlarda olduğu gibi, okunması zor bir yazı türü olan siyâkatla tutulan ve bazan kütük adıyla da anılan ulûfe defterlerine kaydedilirdi. Bu defterlerde geçen isimler bir çeşit kadro kaydı olduğundan bunlara *esâme*, burada adı geçen kapıkulu askerlerine verilen belgelere de *esâme kâġıdı* veya *esâme pusulası* denirdi. İlgili defterdeki kayda uygunluğunu belirtmek için mühürlenmiş bu kâġıtlar, ayrıca "mühürlü" anlamına gelen *memhûr* adıyla da anılırdı. Adı ulûfe defterinde yazılı olup elinde *esâme kâġıdı* bulunuranlara *esâmeli* adı veriliirdi. Ocak düzeninin henüz bozulmadığı dönemlerde ölen, ocaktan çıkarılan veya idam edilenlerin adı siyah mürekkeple defterden silinir, buna da "esâme çalmak" denirdi.